

УДК 378.011.3-051:373.3 (045)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.28>

І. М. Толмачова

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Н. М. Булатнікова

спеціаліст вищої категорії,
вчитель Харківської санаторної школи № 9

МОЖЛИВОСТІ МАЙСТЕР-КЛАСУ В ХОДІ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження зумовлена важливістю модернізації процесу загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи. На основі аналізу наукових розвідок схарактеризовано можливості майстер-класу в підготовці майбутніх учителів початкової школи у педагогічному закладі вищої освіти. Представлено мету, функції, істотні характеристики, структуру, критерії результативності майстер-класу як форми роботи з майбутніми фахівцями.

Описано варіант розробки й проведення разом з учителем початкової школи майстер-класу «Ранкові зустрічі як інструмент формування комунікативної компетентності в учнів другого класу» в ході загальнопедагогічної підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» (на прикладі викладання освітнього компонента «Загальна педагогіка»). Схарактеризовано мету майстер-класу, завдання, очікувані результати та структуру роботи вчителя-майстра з учасниками заходу. Наведено варіанти виконання студентами завдань.

Наголошено, що до переваг проведення системи майстер-класів із питань реалізації Концепції Нової української школи у ході загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи необхідно віднести: роботу в зоні найближчого розвитку здобувачів вищої освіти; подальше набуття ними внутрішнього сенсу здійснення професійної діяльності на інноваційних засадах; поглиблення розуміння сучасних тенденцій у початковій освіті; передачу інструментів впровадження Концепції Нової української школи; системне й ефективне реагування на освітні виклики; підвищення рівня професійної самосвідомості й ефективності; подальше планування та уточнення індивідуальної освітньої траєкторії тощо.

Репрезентовані підходи до організації та проведення майстер-класів розглянуто як ефективний напрям модернізації загальнопедагогічної підготовки здобувачів вищої освіти. Майстер-клас виступає дієвою та перспективною формою роботи з ознайомлення здобувачів вищої освіти з передовим педагогічним досвідом щодо ефективного вирішення учителями початкової школи завдань, які стоять перед освітянською спільнотою.

Подальшого наукового аналізу потребують питання розробки дидактичних підходів до забезпечення інтеграції загальнопедагогічної та методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в ході проведення майстер-класів.

Ключові слова: загальнопедагогічна підготовка, майбутній учитель початкової школи, освітній компонент «Загальна педагогіка», майстер-клас, учитель-майстер.

Постановка проблеми. Приєднуємося до позиції В. Кремня, який вважає, що сучасна освіта «<...> має орієнтуватися на формування людини з інноваційним типом мислення та діяльності, навичками й вміннями, потрібними у високотехнологічних галузях виробництва, мобільною та гнучкою щодо життєвого вибору й опанування професій майбутнього» [3, с. 4].

В умовах сьогодення особливого значення набуває забезпечення якості вищої педагогічної освіти, що зумовлює подальші наукові пошуки у напрямі модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи й впро-

вадження на цій основі ефективних системних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичним підґрунтям професійної педагогічної підготовки виступає науковий доробок про організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти (далі – ЗВО) (А. Алексюк, В. Бондар, А. Кузьмінський, Г. Пономарьова, В. Ортинський); дослідження сучасних підходів до підготовки майбутніх учителів початкової школи (О. Дубасенюк, О. Савченко, Л. Коваль, Л. Хомич).

У цих наукових розвідках представлено вагомі теоретичні й практичні напрацювання стосовно

ефективної професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічному ЗВО.

Проте дієві механізми вдосконалення складових професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, до яких віднесено й загальнопедагогічну підготовку, розроблено недостатньо.

Мета статті – на основі аналізу наукових досліджень надати педагогічну характеристику майстер-класу як форми роботи з майбутніми фахівцями; представити досвід розробки й проведення майстер-класу в ході загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічному ЗВО (на прикладі викладання освітнього компонента «Загальна педагогіка»).

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було використано такі теоретичні методи дослідження, як аналіз та узагальнення педагогічних ідей для визначення сучасних підходів до характеристики майстер-класу як форми роботи з майбутніми фахівцями, формалізація та узагальнення для опису досвіду розробки й проведення майстер-класу в ході загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічному ЗВО.

Якісно змінюються теоретико-методичні підходи до підготовки студентів і на рівні окремих освітніх компонентів загальнопедагогічної підготовки. Ми приєднуємося до думки Є. Прокоф'єва щодо значення «Загальної педагогіки» в такому процесі: «Вона відіграє особливу роль в інтеграції педагогічних знань, які також представлені в педагогічній психології, методиках, виробничій практиці. Теоретична узагальненість цієї науки слугує фундаментом для формування особливого професійного світобачення майбутнього вчителя та допомагає виконувати передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою функції та виважено приймати професійні рішення» [7, с. 145].

У ході викладання освітнього компонента «Загальна педагогіка» для майбутніх учителів початкової школи необхідно спиратися на класичні основи загальної педагогіки й орієнтуватися на нові підходи й трактування щодо організації освітнього процесу в школі першого ступеня. Водночас важливо організувати роботу зі здобувачами вищої освіти в режимі квазідослідження, що вимагає від викладачів подальших пошуків у напрямі уточнення змісту загальнопедагогічної підготовки й удосконалення форм роботи в освітньому процесі.

До ефективних форм організації освітнього процесу належать і майстер-класи. Представимо педагогічну характеристику майстер-класу як форми роботи з майбутніми фахівцями.

У результаті аналізу наукових розвідок стосовно обраної проблематики виявлено, що існує

багато підходів до тлумачення такого поняття та поглядів на його суть. Зокрема, майстер-клас відносять до продуктивних освітніх технологій (Є. Проворова), форм трансляції досвіду й методичної роботи (М. Кононова), форм «нарощування» професіоналізму (О. Чернєга), форм обміну передовим педагогічним досвідом (М. Михнюк), сучасних форм проведення навчального тренінгу (Н. Розіна), форм професійної підготовки майбутнього STEM-вчителя (STEM (S – science (наука), T – technology (технологія), E – engineering (технічна творчість), M – mathematics (математика))) (В. Андрієвська).

Ми приєднуємося до тлумачення змісту поняття «майстер-клас», запропонованого Є. Проворовою: «Майстер-клас – це особлива форма навчального заняття, що ґрунтується на «практичних» діях вирішення певної проблемної професійної задачі чи професійної ситуації спільно зі студентами й спрямована на формування в них відповідних умінь і потреб <...>» [6, с. 127].

Мету проведення майстер-класів формулюють наступним чином: демонстрація інноваційних прийомів, способів, технологій навчання; презентація свого досвіду або досвіду іншого педагога в реальному часі чи засобами мультимедіа (Є. Проворова).

Серед функцій майстер-класу необхідно виділити мотиваційну, розвивальну, освітню, виховну, інформаційну й рефлексивну.

Між істотних характеристик майстер-класу визначають: виклик традиційній педагогіці; особистість учителя з новим мисленням; спосіб самостійної побудови нових знань за допомогою всіх учасників заняття (М. Кононова); глибокий зв'язок теорії з практикою, активна взаємодія учасників заходу, висока наочність і доступність, прояв творчості, ініціативності (М. Михнюк).

Є. Проворова слушно зазначає: «Досвід майстрів характеризується ексклюзивністю, інноваційністю, вивіреністю алгоритму педагогічних дій, ефективністю» [6, с. 128].

У наукових розвідках запропоновано різні підходи до розробки структури майстер-класу. Зокрема М. Михнюк визначає наступні етапи: підготовчо-організаційний, презентаційний, моделюючий, рефлексивно-оцінюючий [4]. О. Омельчук пропонує в структурі майстер-класу відбивати логіку процесу пізнання: мотивацію, засвоєння нових знань, рефлексію [5]. Для нас є близьким підхід цього дослідника, однак вважаємо за необхідне реалізовувати в ході майстер-класу й етап, спрямований на набуття учасниками нового для них професійного досвіду. Отже, у структурі майстер-класу пропонуємо забезпечувати наступні складові: мотиваційно-цільовий етап; когнітивний етап; діяльнісний етап; рефлексивно-оцінний етап.

Дослідники визначають наступні критерії результативності майстер-класу:

- презентативність – рівень представлення ідеї, актуальність в освітній практиці;
- ексклюзивність – масштаб і рівень реалізації ідеї; оптимальність – достатність і раціональність запропонованих засобів, форм і методів, зв'язок із метою та результатом проведення майстер-класу;
- ефективність – передбачення шляхів і результатів професійного розвитку для кожного учасника заходу;
- технологічність – проведення майстер-класу згідно з алгоритмом дій [4].

Схарактеризуємо досвід розробки й проведення майстер-класу в ході загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічному ЗВО (на прикладі викладання освітнього компонента «Загальна педагогіка»).

У Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради було організовано й проведено комплекс майстер-класів із проблематики впровадження Концепції Нової української школи (далі – НУШ). Розробниками цих заходів стали викладачі кафедри педагогіки, психології, початкової освіти й освітнього менеджменту, що є сертифікованими тренерами Нової української школи (НУШ), та представники стейкхолдерів – провідні вчителі закладів загальної середньої освіти м. Харкова, що успішно впроваджують Концепцію НУШ.

До участі в майстер-класах було залучено здобувачів вищої освіти (галузь знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальність 013 «Початкова освіта», освітній ступінь бакалавр).

Наведемо приклад розробки й проведення майстер-класу «Ранкові зустрічі як інструмент формування комунікативної компетентності в учнів другого класу».

Мета проведення заходу – ознайомити учасників майстер-класу з передовим педагогічним досвідом формування комунікативної компетентності в учнів другого класу в ході ранкових зустрічей.

Цільова аудиторія: здобувачі вищої освіти, науково-педагогічні й педагогічні працівники.

Очікувані результати: подальше набуття учасниками внутрішнього сенсу здійснення педагогічної діяльності на інноваційних засадах; ознайомлення з системою роботи вчителя-майстра; узагальнення знань про сутнісні характеристики комунікативної компетентності; опанування технологією проведення ранкової зустрічі й критеріями результативності такої форми роботи з молодшими школярами; сприяння уточненню напрямів підвищення професійної ефективності з заявленої проблематики.

Хід майстер-класу.

I. Мотиваційно-цільовий етап.

Завдання роботи: створити в учасників ціннісну установку на творчу взаємодію, подальше

набуття внутрішнього сенсу здійснення педагогічної діяльності на інноваційних засадах і професійної потреби в опануванні знаннями й вміннями щодо проведення ранкових зустрічей.

1. Презентація роботи вчителя-майстра (мінілекція).

2. Аналіз вислову Л. Костенко про українську мову (фронтальне обговорення).

3. Складання асоціативного куща «Мова» (індивідуальна робота, фронтальне обговорення).

4. Аналіз вислову В. Сухомлинського про покликання вчителя (фронтальне обговорення).

5. Створення «Дерева очікувань» (індивідуальна робота, фронтальне обговорення).

II. Когнітивний етап.

Завдання роботи: актуалізувати й узагальнити знання учасників про сутнісні характеристики комунікативної компетентності, стисло ознайомити з передовим педагогічним досвідом формування такого особистісного утворення в умовах НУШ.

1. Характеристика комунікативної компетентності (мінілекція).

2. Визначення методів формування в молодших школярів комунікативної компетентності (парна робота, фронтальне обговорення).

3. Обговорення особливостей мовленнєвого розвитку молодших школярів (парна робота, фронтальне обговорення).

III. Діяльнісний етап.

Завдання роботи: сприяти опануванню учасниками технологією проведення ранкової зустрічі й критеріями результативності такої форми роботи через професійно спрямовану взаємодію.

1. Перегляд відеоматеріалів проведення вчителем-майстром ранкової зустрічі (фронтальна робота).

2. Складання структури ранкової зустрічі (групова робота, фронтальне обговорення).

3. Проведення вчителем-майстром ранкової зустрічі з учасниками заходу (фронтальна робота).

4. Визначення функцій ранкової зустрічі у формуванні комунікативної компетентності в учнів (групова робота).

5. Відповіді вчителя-майстра на питання учасників щодо критеріїв результативності ранкової зустрічі (фронтальне обговорення).

IV. Рефлексивно-оцінний етап.

Завдання роботи: створити умови для аналізу учасниками професійних здобутків в організації ранкових зустрічей як інструменту формування комунікативної компетентності в учнів, сприяти уточненню ними напрямів підвищення професійної ефективності.

1. Складання сенкану за вибором «Мова», «Компетентність», «Ранкова зустріч» (індивідуальна робота, фронтальне обговорення).

2. Метод «3 моменти» (індивідуальна робота, фронтальне обговорення).

3. Аналіз результатів майстер-класу за допомогою «Дерева очікувань» (індивідуальна робота, фронтальне обговорення).

У ході роботи з майбутніми вчителями початкової школи було системно реалізовано загальнодидактичні та специфічні принципи дидактики вищої школи, а саме:

- органічності єдності теоретичної та практичної підготовки студентів (через залучення до проведення майстер-класів з актуальних питань реалізації Концепції НУШ провідних фахівців у галузі початкової освіти; через ефективність у визначенні місця, умов і часу використання певного методу роботи);

- науковості (через подальший аналіз та узагальнення в ході майстер-класів понять сучасної освіти, наприклад, «освітній процес», «компетентність»);

- відповідності результатів підготовки спеціалістів вимогам, що висувуються конкретною сферою їхньої професійної діяльності (через цілеспрямоване формування в майбутніх фахівців умінь і навичок, представлених у Професійному стандарті на професію «Вчитель початкової школи»);

- свідомості й активності (через комплексну реалізацію інтерактивних методів навчання);

- наочності (через використання наочних методів навчання, зокрема перегляду й обговорення відеофрагментів занять із молодшими школярами, складання схеми «Структура ранкової зустрічі»);

- емоційності (через позитивно насичене, емоційне спілкування всіх учасників майстер-класів, наведення ведучим цікавих прикладів) тощо.

Майстер-клас за своєю суттю є простором творчої взаємодії, що емоційно й інтелектуально збагачує всіх учасників. Тому в ході роботи було забезпечено атмосферу довіри, зацікавленості й взаємної підтримки. Це сприяло й подальшому формуванню м'яких навичок (soft skills) у майбутніх педагогів.

Наведемо приклад сенкану, складеного здобувачами вищої освіти в процесі майстер-класу.

Ранкова зустріч.

Спланована, ефективна.

Об'єднує, навчає, збагачує.

Ранкова зустріч дає нові враження та емоції.

Спілкування.

До переваг проведення системи майстер-класів із питань реалізації Концепції НУШ у ході загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи необхідно віднести: роботу в зоні найближчого розвитку здобувачів вищої освіти; подальше набуття ними внутрішнього сенсу здійснення професійної діяльності на інно-

ваційних засадах; поглиблення розуміння сучасних тенденцій у початковій освіті; передачу інструментів упровадження Концепції НУШ; системне й ефективне реагування на освітні виклики; підвищення рівня професійної самосвідомості й ефективності; подальше планування та уточнення індивідуальної освітньої траєкторії тощо.

Висновки і пропозиції. Представлені в статті підходи до організації та проведення майстер-класу в педагогічному ЗВО доповнюють теорію та практику загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи через створення необхідних умов для забезпечення її модернізації.

Майстер-клас виступає дієюю та перспективною формою роботи з ознайомлення здобувачів вищої освіти з передовим педагогічним досвідом щодо ефективного вирішення учителями початкової школи завдань, які стоять перед освітянською спільнотою. Суть і специфіка майстер-класу як особливої форми навчального заняття надає імпульс для подальшого професійного самоусвідомлення та самовдосконалення всіх його учасників.

Проведене дослідження не претендує на повноту й вичерпність розгляду досліджуваної проблеми. Перспективою подальших наукових розвідок вважаємо розробку дидактичних підходів до реалізації інтеграції загальнопедагогічної та методичної підготовки майбутніх фахівців у ході проведення майстер-класів.

Список використаної літератури:

1. Андрієвська В.М. Майстер-клас як форма професійної підготовки майбутнього stem-вчителя початкової школи. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка, Психологія»*. 2018. № 12. С. 9–13.
2. Кононова М.М. Майстер-клас – технологія підготовки майбутнього дефектолога до професійної діяльності. *Педагогічна освіта : теорія і практика*. 2019. Випуск 26 (1–2019) Частина 1. С. 117–121.
3. Кремень В.Г. Освіта для миру – визначальна ідея поступу в XXI столітті. *Рідна школа*. 2019. № 3–4. С. 4.
4. Михнюк М.І. Майстер-клас як форма обміну передовим педагогічним досвідом. *Професійно-технічна освіта*. 2014. № 2. С. 49–51.
5. Омельчук О.О. Майстер-клас як одна із форм у підготовці вчителів технологій. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2019. Випуск 2 (20). С. 110–117.
6. Проворова Є.М. Технологія майстер-класу у методичній підготовці майбутніх учителів музики. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Випуск 157. С. 124–129.

7. Прокоф'єв Є.Г. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в процесі модернізації системи освіти : стратегія трансформації системи освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки : реалії та перспективи»*. 2014. Випуск 49. С. 140–150.
8. Розіна Н.В. Майстер-клас як форма діяльності віртуальної школи професійного становлення молодого педагога : методичні рекомендації. Черкаси : ЧОІПОПП, 2013. 20 с.
9. Чернега О.А. Формування педагогічної майстерності майбутнього інженера-педагога засобами майстер-класу. *Вища школа. Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2009. Випуск XLVII. С. 92–98.
-

Tolmachova I., Bulatnikova N. Workshop possibilities during the general pedagogical preparation of future elementary school teachers

The relevance of the study is due to the importance of modernizing the process of general pedagogical preparation of future elementary school teachers. Based on the analysis of scientific intelligence was characterized the possibility of a workshop in the preparation of future elementary school teachers at a pedagogical institution of higher education (IHE). The work presents the purpose, functions, essential characteristics, structure, and performance criteria of the masterclass as a form of work with future specialists.

Based on this, authors describe the variant of development and carrying out together with the elementary school teacher of the morning class as a tool of formation of communicative competence in the second grade students during general pedagogical preparation of the bachelor's degree students (on the example of teaching the educational component "General pedagogy"). In the work were characterized the purpose of the workshop, tasks, expected results and structure of work of the master teacher with the participants of the event. Furthermore, in the paper are given examples of students' tasks.

It is emphasized that the advantages of conducting a system of a workshop on the implementation of the NUS concept in the course of general pedagogical preparation of future elementary school teachers should be attributed to: work in the area of the nearest development of higher education students; the further acquisition of their internal sense of pursuing professional activity on an innovative basis; deepening understanding of current trends in primary education; transfer of instruments for implementation of the NUS Concept; systematic and effective response to educational challenges; raising the level of professional self-awareness and efficiency; further planning and refinement of the individual educational trajectory, etc.

The presented approaches to the organization and holding of workshop are considered as an effective direction of modernization of the pedagogical preparation of higher education applicants. The workshop is an effective and promising form of work to familiarize higher education students with advanced pedagogical experience with regard to the effective solution by the teachers of elementary school of the problems facing the educational community.

Further scientific analysis requires the development of didactic approaches to ensure the integration of comprehensive pedagogical and methodological preparation of future elementary school teachers during the workshop.

Key words: *general pedagogical preparation, future elementary school teacher, educational component "General pedagogy", workshop, master teacher.*